

УДК:364.662(575.2)

DOI: 10.35254/bhu/16948386_2021_56_57_39

Укуева А. А.,
К. Карасаев атындагы БМУ
Шаимбетова Ж. К.,
К. Карасаев атындагы БМУ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЖАКЫРЧЫЛЫК: ПАНДЕМИЯ УЧУРУНДАГЫ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Кыскача мазмуну

Кыргызстанда жакырчылыктын жайылышы олуттуу тынчсызданууну жаратууда. Кыргызстан пандемиянын массалык терс таасирине кабылды, бул акыркы жылдардагы өнүгүүнүн көптөгөн жетишкендиктерин артка кайтарышы мүмкүн. Макалада жакырчылык жана анын корсоткучтору каралган. Жакырчылыктын озгочолуктору талданган. Кыргыз Республикасындагы жакырчылыктын өзгөчөлүктөрү жана жакырчылык аныкталынуучу факторлор көрсөтүлүп, үч өт: иш жүзүндөгү жумушсуздуктун салыштырмалуу жогорку деңгээли, агрардык багыты бар экономиканын структурасы, көп балалуу үй - бүлөлөр, кирешенин төмөндүгү (салыштырмалуу төмөн эмгек акы, жөлөкпүл, стипендия, пенсия), жөнгө салуу аспектиси жана социалдык чөйрөнү жетишсиз каржылоо. Коронавирустук пандемиядан улам Кыргызстанда жакырчылыкка таасир этүүчү негизги багыттар көрсөтүлгөн: элдин эмгек кирешеси, башка өлкөдө эмгек өтөп жаткан мигранттардын акча которууларынын кыскарышы жана азык - түлүккө баанын жогорулашы.

Түйүндүү сөздөр: жакырчылык, абсолюттук жакырчылык, салыштырмалуу жакырчылык, жакырчылык профили, жакырчылык чеги, өтө жакырчылык чеги, шаардык жана айылдык жакырчылык, жакырчылык деңгээли, пандемия учурундагы жакырчылык.

БЕДНОСТЬ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ: ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Аннотация

Серьезную тревогу вызывает распространение бедности в Кыргызстане. Кыргызстан пострадал от масштабных негативных последствий пандемии, которые могут обратить вспять многие достижения последних лет в области развития. В статье рассматриваются бедность и показатели черты бедности. Анализируются особенности проявления бедности. Уточнены особенности бедности в Кыргызской Республике и факторы, определяющие бедность: относительно высоким уровнем фактической безработицы, структурой экономики с ярко выраженной аграрной направленностью, многодетностью семей, низкими доходами (сравнительно низкие размеры заработной платы, пособий, стипендий, пенсий), поселенческим аспектом, недостаточным финансированием социальной сферы. Основными направлениями влияния на бедность в Кыргызстане из-за пандемии коронавируса являются: трудовые доходы, переводы мигрантов и повышение цен на продовольствие.

Ключевые слова: бедность, абсолютная бедность, относительная бедность, профиль бедности, черта бедности, крайняя черта бедности, городская и сельская бедность, уровень бедности, бедность в условиях пандемии.

POVERTY IN THE KYRGYZ REPUBLIC: FEATURES OF MANIFESTATION DURING PANDEMIC

Abstract

Dissemination of poverty is alarming problem in Kyrgyzstan. This paper looks at poverty, poverty line and headcount indicators. Features of manifestation of poverty during pandemic are analyze. The specifics of poverty in the Kyrgyz Republic and the factors that determine poverty were clarified: a relatively high level of actual unemployment, the structure of the economy with a pronounced agrarian orientation, large families, low incomes (relatively low salaries, benefits, stipends, pensions), the settlement aspect, insufficient funding social sphere. The main areas of influence on poverty in Kyrgyzstan due to the coronavirus pandemic are: labor income, migrant remittances and higher prices for foodstuffs.

Key words: poverty, absolute poverty, relative poverty, profile of poverty, devil's poverty, extreme devastation, urban and rural poverty, level of poverty, poverty in pandemic conditions.

Калктын жакырчылыгы социалдык-экономикалык көрүнүш катары бардык коомдорго мүнөздүү, алардын өнүгүү деңгээлине карабастан, бирок ал ар кайсы мезгилдерде, өлкөлөрдө, социалдык-экономикалык топтордо жана үй чарбасында айырмаланат.

Жакырчылык — өлкөнүн өнүгүү деңгээлинин негизги көрсөткүчтөрүнүн бири жана ар бир мамлекеттин экономикасынын өсүшүнө чоң тоскоолдук болуп саналат.

Кыргыз Республикасында жакырчылыктын деңгээли 2019 -жылы 20,1% дан, 2020 -жылы 11 пайызга өскөнү болжолдонууда (улуттук маалыматтар) [2]

Натыйжада, дагы 700,000 адам жакырчылыктын чегинен төмөн түштү, бул 6,6 миллион калкы бар өлкө үчүн чоң көрсөткүч.

Кыргыз Республикасынын жакырчылыгы төмөнкү факторлордун комплекси менен аныкталат: иш жүзүндөгү жумушсуздуктун салыштырмалуу жогорку деңгээли, агрардык багыты бар экономиканын структурасы, көп балалуу үй — бүлөлөр, кирешенин төмөндүгү (салыштырмалуу төмөн эмгек акы, жөлөкпүл, стипендия, пенсия), жөнгө салуу аспектиси жана социалдык чөйрөнү жетишсиз каржылоо. Жакырчылык шаарларга караганда айыл жергесинде көбүрөөк.

Коронавирустук пандемиядан улам Кыргызстанда жакырчылыкка таасир этүүчү негизги багыттар: эмгек кире-

шеси, мигранттардын акча которууларынын кыскарышы жана азык-түлүккө баанын жогорулашы. Азык -түлүктүн баасынын өсүшү жакырчылыкта жашаган адамдардын көбөйүшүнө алып келет. Мисалы, азык-түлүк баасы 5% га кымбаттаса, анда жакырчылыктын өсүшү 3,5% га барат.

Акча которуулардын кыскарышы Россия менен Казакстанда иштеген кыргызстандыктардын негизги бөлүгүнүн карантиндик чараларга кабылышы менен байланыштуу. Тактап айтканда, курулуш жана тейлөө секторлору токтотулду. Акча которуулардын азайышы Баткен, Ош жана Жалал-Абад аймактарына таасирин тийгизген.

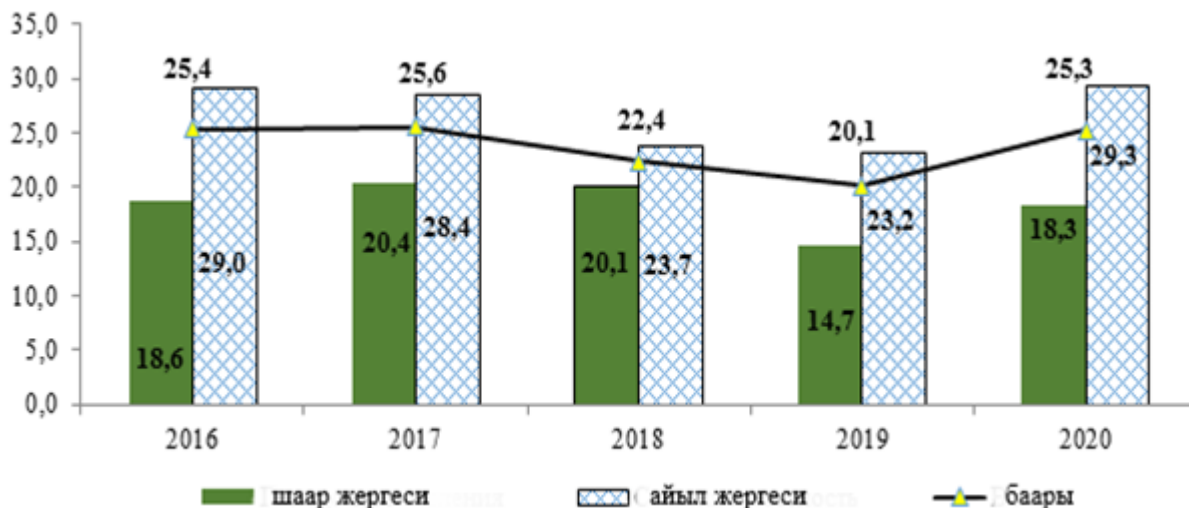
Баткен облусунда калктын 34% акча которуунун эсебинен жашайт, ал эми Ош жана Жалал-Абад облустарында 23–24%. Бул факторлор жакырчылыктын деңгээлинин өсүшүнө таасир этет. Белгилей кетсек, акыркы 10 жылда акча которуулар бул аймактардагы жакырчылыкты кыскартууда чоң роль ойногон.

Эмгек кирешеге иштеген калктын 70% кризис учурунда жогорку тобокелдикке ээ болгон аймакта иштешет.

2020 — жылы жалпы жакырчылык чегинин наркы киши башына жылына 35 268 сомду, өтө жакырчылык — 19 774 сомду түзгөн.

2020 — жылы жакырчылыктын чегинде 1 миллион 678 миң адам жашаган, анын 73,7 пайызы айыл жергесинин калкы.

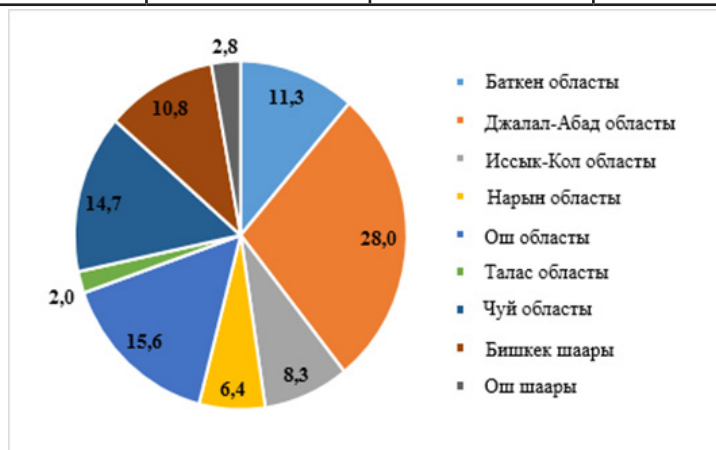
Жашаган жери боюнча жакырчылыктын деңгээли
(калктын жалпы санына карата пайыз менен көрсөтүү) [2]

2020-жылы жакырчылык деңгээлин азайтуусу, өткөн жылга салыштырганда Ош шаарында (6,0 пайыз) жана Талас облусунда (0,8 пайыз) байкалды. Калган региондордо жакырчылыктын деңгээлинин өсүшү байкалды, анын ичинде Жалал-Абад областында (10,3 пайыз), Нарын (8,7 пайыз), Чүй (6,3), Ош (4,8 пайыз), Ысык-Көл облусунда (3,5 пайыз) жана Баткен облусунда (2,1 пайыз), ошондой эле Бишкек шаарында (4,9 пайыз).

Аймактар боюнча жакырчылыктын деңгээли
(калктын санына карата пайыз менен көрсөтүү) [2]

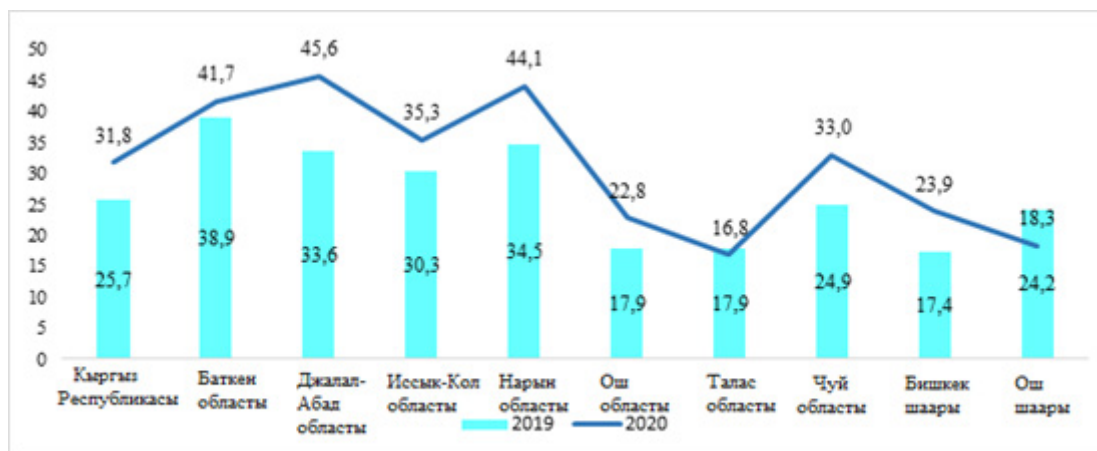
	2016	2017	2018	2019	2020
Кыргыз Республикасы	25,4	25,6	22,4	20,1	25,3
Баткен обла-сты	37,0	40,5	33,8	32,6	34,7
Джалал-Абад областы	32,2	32,6	32,2	26,9	37,2
Ысык-Көл об-ласты	24,7	24,2	21,5	24,4	27,9
Нарын обла-сты	37,8	29,2	30,6	28,1	36,8
Ош областы	22,0	14,3	14,8	14,0	18,8
Талас областы	18,1	20,7	22,1	13,3	12,5
Чүй областы	30,3	33,3	15,6	19,1	25,4
Бишкек шаа-ры	9,8	15,9	15,4	11,9	16,8
Ош шаары	24,6	33,5	35,5	20,7	14,7

Жакырлардын жалпы санынын ичинен 58 пайыздан ашыгы Жалал-Абад, Ош жана Чүй облустарында жашашкан. 2020-жылы жакырлардын санын аймак боюнча бөлүштүрүү

2020-жылы республиканын аймагында 0-17 жашка чейинки 833,9 миң бала же 31,8 пайызы жакырчылык шартында жашаган.

Аймактар боюнча балдардын жакырчылыгынын деңгээли
(0-17 жашка чейинки калктын санын пайыз менен көрсөтүү) [2]

Биздин өлкөдө жакырчылыктын өзүнүн өзгөчөлүктөрү бар. Бул биринчи кезекте кирешеси төмөн болгон көп балалуу жана толук эмес үй-бүлөлөргө тиешелүү. Үй чарбаларынын социалдык-экономикалык абалынын анализи көрсөткөндөй, жакырчылыктын эң жогорку деңгээли балалуу үй-бүлөлөрдө (беш же андан көп адам) байкалат. Бул көрүнүш өнүгүүнүн азыркы этабында республикада жакырчылыктын негизги факторлорунун бири болгон көз карандылыктын оордугуна байланыштуу. Ошол эле учурда, эки кишиден турган үй-бүлөлөр жакырчылыктын эң төмөнкү деңгээлине ээ. [6]

Экинчиден, жакырчылык ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга, пенсионерлерге, студенттерге, башкача айтканда пенсия жана стипендия алгандарга тиешелүү. Бул адамдар салттуу түрдө калктын социалдык аялуу катмарына кирет. Аларга аз кирешеси болгон, жалгыз жарандарды кошууга болот.

Үчүнчүдөн, бул «иштеп жаткан жакырлар», башкача айтканда, кандайдыр бир себептерден жана баарынан мурда жумуштун мүнөзүнөн (же жумушсуздуктан) төмөн киреше алып, өзүн жана үй-бүлөсүн бага албаган коомдун эмгекке жарамдуу мүчөлөрү. [3]

Республикадагы жакырчылык үй-бүлө мүчөлөрүнүн курамына, жынысына, жашына, социалдык-экономикалык абалына, жашаган жерине жараша көрүнөт. Жалпы ресурстарга негизделген жакырчылыктын деңгээли (накталай жана натуралдык) шаарларга караганда айылдарда төмөн. Аялдар эркектерге караганда жакырчылыкка көбүрөөк дуушар болушат.

Жакырлар категориясына кирүү ыктымалдыгы жогору болгон калктын негизги категориялары:

- балдар, айрыкча 6 жашка чейинки;
- бир жумушчусу бар үй-бүлөлөр;
- жумушсуз;
- айыл жериндеги пенсионер аялдар [1]

Аз камсыз болгон жарандарды жана үй-бүлөлөрдү, аялдарды жана балдарды, жаштарды жана пенсионерлерди камтыган калктын аялуу катмарын социалдык колдоо дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрү үчүн артыкчылыктуу көйгөй болуп саналат.

Кедейчилик менен күрөшүүгө багытталган мамлекеттик кийлигишүү чараларын иштеп чыгуу жакырчылыкты азайтуу, жакырчылыктын тобокелдигин азайтуу жана жакырчылыкты жоюу боюнча чаралардын биримдигин камсыз кылган комплекстүү мамилеге негизделиши керек. Ошол эле учурда жакырчылыкты жоюуга байланышкан чараларды объективдүү зарыл жана жакырчылык менен күрөшүүнүн акыркы каражаты деп эсептөө керек.

Ошентип, өтө кыска убакыттын ичинде микрокредиттөө жакырчылыкты жоюунун, жумушсуздукту кыскартуунун жана жеке иш менен камсыз кылууну жогорулатуунун эффективдүү куралы катары ийгиликтүү өздөштүрүлдү. Ошондой эле, заманбап рынок шартында микрокредиттик уюмдар ийгиликтүү орундарын ээлеп, финансылык — кредиттик системага таасирин күчөтүштү. Алар калктын финансылык ресурстары жок, бирок жеке бизнеси менен алектенүүгө даяр болгон катмары үчүн жеткиликтүү, айрыкча айыл чарба, соода, кайра иштетүү өнөр жайы ж.б.

Жакырчылыкты жоюуга айыл чарбасында жана курулушта туруктуу өсүш божомолдору, акча которуулардын андан ары көбөйүшү жардам берет.

Жеке сектордо реалдуу эмгек акы акырындык менен өсүүдө, бул шаардын жана айылдын калкынын арасында жакырчылыктын бир аз азайышына алып келет. Пенсиянын пландык жогорулатылышы оң бөлүштүрүүчү эффектке ээ болушу керек, анткени пенсиялар аз камсыз болгон адамдардын кирешесинин 15% ын түзөт [2]

Кыргызстандын экономикасы мигранттардын акча которууларынан түз көз каранды. Андыктан чет өлкөдө суроо-талапка ээ боло турган адистерди даярдоо зарыл. Тактап айтканда, биздин жарандардын Түштүк Кореяда, Түркияда, Японияда, Дубайда ж.б. жумушка орношуусуна жардам катары кесиптик лицейлерди кайтаруу зарыл [5]

Орто мөөнөттүү келечекте ички жумуш орундарын түзүүгө басым жасалышы керек.

Кыска мөөнөттүү келечекте бул абалдан чыгуу үчүн биринчи кезекте кредиттик майрамдарды берүү керек. Адамдар бизнес үчүн насыя алышкан, бирок ишкердик иш токтоп, насыяны банктарга кайтарып берүүгө каражат жок.

Узак мөөнөттүү келечекте калк арасында товарларга

жана кызматтарга суроо — талапты жогорулатуу, жаңы жумуш орундарын түзүү жана мамлекеттик жана улуттук долбоорлорду ишке ашырууну баштоо.

Ошондой эле, басымды мигранттар үчүн болгон рынокторго бурулушу керек, бул Россия, Казакстан, Дубай, Түштүк Корея.

Жакырчылыкты кыскартуунун негизги фактору — бул ири жана жаны долбоорлор менен байланышкан экономиканы калыбына келтирүү. Бирок бул жерде өтө этият болуу зарыл, чоң долбоорлор калктын көп бөлүгүн камтый албайт, ошондой эле ишке ашыруу жана ишке киргизүү үчүн (5–7 жыл) олуттуу убакытты талап кыларын эске алуу керек. Буга байланыштуу, жакырчылыкты кыскартуунун башкы жана негизги механизми микрокаржылоо сыяктуу инструмент болушу мүмкүн, ал дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө ийгиликтүү сыналган жана жакырчылыкты кыскартууга максаттуу таасирин тийгизген эң эффективдүү инструмент катары өзүн көрсөткөн [4]

Кыргызстанда жакырчылык көйгөйлөрүн чечүү приоритеттүү милдеттердин бири болуп саналат. Социалдык коргоо боюнча мамлекеттик саясат майып жарандарга, калктын социалдык аялуу катмарына материалдык колдоо көрсөтүүгө багытталган даректүүлүк принциптерине негизделген. Жакырчылыкты кыскартуу программасын ишке

ашырууда негизги пункт калктын аз камсыз болгон катмары үчүн эң маанилүү социалдык жыргалчылык жана кызмат көрсөтүүлөр менен камсыздоо: билим берүү, саламаттыкты сактоо, турак жай, маданий жайлар жана күнүмдүк жашоо.

Адабияттар

1. *Жакырчылык: альтернативдүү ыкмаларын аныктоо жана өлчөө.* — Москва: Московский центр Карнеги, 1998. — 282 с.
2. *Дүйнөлүк банк. Жакырчылыкка жалпы сереп.* www.vseimiybank.org/ru/topic/poverty/overview
3. *Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети.* — URL: stat.kg/ky/opendata/category/120/ (дата обращения: 12.09.2021)
4. *Иш менен камсыз болуу, жумушсуздук, эмгек миграциясы: Атайын жарыялоо.* -Бишкек, 2007. — 12 с.
5. *Кыргыз Республикасынын калкынын жашоо деңгээли 2018–2020: Жылдык басылма.* — Бишкек, 2020. — 31 с.
6. *Укуева А.А., Садыгалиев У.К. Влияние наследия кочевого образа жизни на решение проблем бедности в Кыргызстане / А.А. Укуева, У.К. Садыгалиев // Вестник Бишкекского гуманитарного университета им. К. Карасаева.* — 2018. — № 2(45). — С. 89–90